

Joanna Szydłowska

Edukacja do wielokulturowości : sprawozdanie z seminarium „Edukacja romska – współczesne wyzwania” (Education for multiculturalism. “Roma education – current challenges” seminar report)

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 8, 221-226

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Joanna Szydłowska

Edukacja do wielokulturowości. Sprawozdanie z seminarium „Edukacja romska - współczesne wyzwania” Education for multiculturalism. “Roma education - current challenges” seminar report

Słowa kluczowe: kultura romska, edukacja, społeczności lokalne, mniejszości etniczne, wykluczenie

Key words: Roma culture, education, local societies, ethnic minorities, exclusion

21 maja 2012 roku w olsztyńskim Hotelu Warmińskim odbyło się seminarium „Edukacja romska – współczesne wyzwania”. Organizatorem przedsięwzięcia, we współpracy z Katedrą Aksjologicznych Podstaw Edukacji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego oraz Warmińsko-Mazurskim Urzędem Wojewódzkim, było Forum Dialogu Publicznego. Jest to fundacja wspierająca proces budowania społeczeństwa obywatelskiego, propagująca idee samorządności i wypracowująca procedury otwartej przestrzeni publicznej. Forum podejmuje wszechstronne i systematyczne działania na rzecz grup mniejszościowych, orientuje swoje działania na budowanie statusu równościowego wszystkich podmiotów niezależnie od przynależności etnicznej, kulturowej, językowej, religijnej i wyznaniowej. Misja fundacji obejmuje propagowanie zachowań wychodzących naprzeciw wyzwaniom współczesności, takich jak zachowania proekologiczne czy idee innowacyjności, a także generowanie postaw prospołecznych, wspólnotowych. Ważnym celem jest również stymulowanie mechanizmów kształtowania liderów lokalnych społeczności, animatorów działań kulturotwórczych, społeczników. Forum Dialogu Publicznego realizuje swoją misję przez działalność popularyzatorską, edukacyjną i wydawniczą. Organizuje sesje, seminaria i warsztaty, generuje struktury pomocy prawnej i socjalnej dla grup marginalizowanych, współpracuje z władzami samorządowymi, rządowymi i organizacjami pozarządowymi.

Seminarium „Edukacja romska – współczesne wyzwania” było etapem realizacji projektu „Współczesne wyzwania polityki wobec romskiej mniejszości etnicznej – edukacja, dyskryminacja, wykluczenie społeczne”. W ramach tego zadania projektowego przewidziano trzy spotkania seminaryjne, z których dwa – w Gdańsku (kwiecień 2012) i Olsztynie (maj 2012) już się

odbyły, zaś finalne seminarium, łódzkie, zostanie przeprowadzone jesienią (październik 2012).

Spotkanie otworzyła prezes fundacji Forum Dialogu Publicznego, Sylwia Garbart. Po powitaniu gości zaprezentowała porządek obrad seminaryjnych i doprecyzowała obszary dyskusji trzech zaprojektowanych paneli: pierwszy panel – „Edukacja romska w świetle badań i programów”, drugi – „Edukacja romska w wymiarze praktycznym”, trzeci – „Współczesne wyzwania polityki edukacyjnej wobec mniejszości romskiej”.

Obradom pierwszego panelu przewodniczył profesor Marek Melnyk (UWM, Katedra Aksjologicznych Podstaw Edukacji). W jego krótkim wprowadzeniu pobrzmiwały głosy o konieczności wypracowania takiej płaszczyzny dyskusji seminaryjnej, która obejmowałaby nie tylko refleksję nad edukacją mniejszości romskiej, ale także nad edukacją Polaków wobec mniejszości, wobec wielokulturowości, wobec wieloimiennego Innego.

Pierwszą z osób referujących była Joanna Wańkowska-Sobiesiak, pełniąca funkcję pełnomocnika wojewody ds. mniejszości narodowych i etnicznych przy Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie. Jej wystąpienie na temat *Rządowe programy na rzecz społeczności romskiej* otworzył wstęp dotyczący prawnych umocowań działań edukacyjnych wobec mniejszości, takich jak Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym ze stycznia 2005 roku oraz Rozporządzenie w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej, podpisane przez Minister Edukacji Narodowej w kwietniu 2012 roku. Referentka wskazała na źródła finansowania i sposoby realizacji programu na rzecz edukacji mniejszości romskiej w województwie warmińsko-mazurskim. Pięć miast w naszym województwie, które przystąpiły do projektu, objęto finansowaniem asystentów i nauczycieli wspomagających dla dzieci romskich, dopłatami do kolonii, wspomaganiem finansowym zespołów taneczno-śpiewaczych, fundowaniem wyprawek szkolnych.

Interesująco wybrzmiała statystyka dotycząca kształcenia dzieci romskich w województwie warmińsko-mazurskim. Na 131 dzieci romskich objętych edukacją w szkołach podstawowych i gimnazjalnych najwięcej, bo aż 47, uczy się w szkołach podstawowych w Ełku, 21 – w Olsztynie, 13 – w Elblągu. Spośród 16 gimnazjalistów romskich w skali województwa 5 osób uczy się w Olsztynie, 6 – w Elblągu, 2 – w Ełku, 4 – w Nowym Mieście Lubawskim. Najwięcej asystentów romskich jest w szkołach w Olsztynie (4); po jednym pracuje w szkołach w Elblągu i Ełku. W Olsztynie znalazł zatrudnienie jeden nauczyciel wspomagający. Według danych referentki, najniższa jest frekwencja dzieci romskich w szkołach podstawowych w klasach 1–3 i w klasach „0” (zaledwie 53,85%), co jest spowodowane niechęcią rodzin romskich do uczestnictwa ich dzieci w najwcześniejszych etapach edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Znacznie lepiej, bo na poziomie 85,39% w skali województwa, plasuje się frekwencja w klasach 4–6 szkoły podstawowej. Tylko nieco niższa jest frekwencja dzieci romskich w gim-

nazjach (72,77%). Jeden Rom w skali naszego województwa podjął naukę w szkole ponadgimnazjalnej.

Końcowe partie referatu zawierały postulaty zmian w edukacji Romów. Obejmowały one między innymi: poszerzenie oferty nauki języka angielskiego (potrzebnego Romom w coraz częstszych sytuacjach migracyjnych), zwiększenie gamy zajęć muzyczno-tanecznych prowadzonych przez profesjonalistów, wprowadzenie kursów dokształcających w zawodach budowlanych. Oddzielną grupę problemów domagających się natychmiastowego rozwiązania jest brak programu edukacyjnego dla Romów, którzy przekroczyli 16. rok życia, a nie ukończyli szkoły podstawowej.

Jacek Milewski, publicysta i były dyrektor szkoły romskiej w Suwałkach, podzielił się ze zgromadzonymi refleksjami uporządkowanymi pod nieco prowokacyjnym hasłem *Romska szkoła – getto czy szansa?* Referent przedstawił historię klas romskich powstałych w Polsce w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku. Szacuje się, że klasy te miały w skali całej Polski około 800 uczniów. Referent interesująco sprobematyzował znaczenie klas romskich dla społeczności mniejszościowej. Pokazał z jednej strony wielką szansę edukacyjną stworzoną przez założycieli tych klas młodym Romom, z drugiej – wskazał na zagrożenia wynikające z gettoizacji grupy mniejszościowej. W opinii referenta, Rządowy Program na Rzecz Społeczności Romskiej uruchomił mechanizmy prawne, środki budżetowe i realizowane dzięki nim projekty, które pozwoliły na stopniowe „wygaszanie” klas romskich. Współcześnie dzieci romskie mają bezwzględnie dobre warunki nauki, są objęte kompleksową działalnością pomocową i wspomagającą. Spośród inicjatyw wspomagających najbardziej efektywne są instytucje asystentów, coraz lepiej wyedukowanych i przygotowanych do pracy z dziećmi. W skali kraju jest to około 100 osób.

Jednym z najciekawszych konkluzji referenta było stwierdzenie, że mimo sprzyjających warunków edukacyjnych dzieci romskie nie korzystają z przywileju nauki języka ojczystego. Źródeł tych zahamowań należy upatrywać w obawie społeczności romskiej, że w sytuacji szkolnej osoba spoza wspólnoty zdobędzie romskie kompetencje językowe. Podobne mechanizmy motywują ograniczone działania w zakresie edukacji i popularyzacji historii romskiej. Paradoksalnie – na co wskazywał J. Milewski – dążenie do koncesjonowania dostępu do własnej kultury, historii i języka może procentować niezamierzoną, ale nieuchronną asymilacją w grupie większościowej. Język romski jest w stanie erozji – alarmował mówca. Trzy czasopisma romskie w skali kraju (dwa kwartalniki i jeden miesięcznik) publikują większość materiałów w języku polskim. Sytuację komplikują ponadto trudności z kodyfikacją dialektów romskich, rozbieżności między zapisem a formą foniczną.

Pierwszy panel zamykał referat Małgorzaty Kopiczko, dyrektorki Szkoły Podstawowej nr 2 w Ełku – *Edukacja romska i projekty edukacyjne na terenie miasta Ełk ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia edukacji pełnoletnich*. Atutem tego wystąpienia, opartego o metodę *case study*, była

bogata egzemplifikacja faktograficzna i rzetelna problematyzacja zagadnienia. Małgorzata Kopiczko zaprezentowała fluktuację kondycji klas romskich w Elku od ich powołania w 2000 roku do zniknięcia w roku szkolnym 2008/2009. W ostatnim roku szkolnym do klasy romskiej uczęszczało 12 uczniów, większość przekroczyła 15. rok życia i nie zadeklarowała chęci kontynuowania nauki na poziomie podstawowym.

W głównej części referatu jego autorka opisywała kondycję edukacji romskiej w Elku w roku szkolnym 2011/2012. Mówiła o ogromnej roli asystentów romskich i dwóch nauczycieli wspomagających, o objęciu dzieci wszechstronną opieką socjalną i materialną, o zajęciach socjoterapeutycznych, logopedycznych i kulturalnych skierowanych w stronę dzieci romskich, o zakupie wyprawek szkolnych, fundacji stypendiów i obiadów w szkolnych stołówkach. Spośród 22 projektów edukacyjnych realizowanych w SP nr 2 w Elku duże znaczenie dla społeczności romskiej miał projekt „Romowie znani i nieznan”, edukujący w zakresie historii własnej rodziny i grupy wspólnotowej, wycieczka do Muzeum Etnograficznego w Tarnowie, uruchomienie programów kompetencyjnych w zakresie obsługi komputera, a także poszerzenie oferty w zakresie kształcenia wokalnotancecznego. Referentka zgodziła się z tezami swoich poprzedników, że największe problemy edukacyjne stwarzają tak zwani uczniowie przerośnięci (na przykład po powrocie z zagranicy), którzy niechętnie podejmują naukę w szkole podstawowej z kilkuletnimi dziećmi. Osobną grupę wyzwań generują uwarunkowania kulturowe wspólnoty romskiej (przykładowo małżeństwa 14-letnich dziewczynek), a także brak wsparcia w środowisku rodzinnym (częsty analfabetyzm rodziców, bariera komunikacyjna implikowana niskimi kompetencjami językowymi uczniów i ich rodziców w zakresie języka polskiego).

Kolejny panel obrad, przebiegający pod hasłem „Edukacja romska w wymiarze praktycznym”, poprowadziła Lidia Ozdarska. Praktyczny wymiar pracy z dziećmi romskimi zaprezentowały Iza Stankiewicz, Barbara Berezowska oraz Iwona Bociańska. Iza Stankiewicz – asystent romski w Elblągu, z wykształcenia magister ekonomii – opowiadała o swojej drodze do edukacji oraz o powolnej fluktuacji znaczenia przypisywanego przez Romów procesowi kształcenia i edukacji. Ogromną wagę kontaktów z rodzinami uczniów podkreślała Barbara Berezowska, pełniąca funkcję nauczyciela wspomagającego w SP nr 2 w Olsztynie. Referentka przedstawiła efekty Projektu Wspomagania Dziecka Romskiego realizowanego od 2005 roku w tej placówce oświatowej. Założenia projektu obejmują wspomaganie rozwoju dziecka romskiego w zakresie między innymi logopedii, psychologii, wychowania, pedagogiki i samego procesu nauczania. Pomoc obejmuje potrzeby socjalno-bytowe i materialne dzieci romskich (na przykład zakup wyprawek, opłaty ubezpieczeniowe i opłaty na Fundusz Szkoły). Działania edukacyjne projektu są również skierowane na polskich nauczycieli, którzy są edukowani do wielokulturowości i zdobywają wiedzę z zakresu kultury, historii i tradycji Romów polskich. Adaptacyjny wymiar

projektu, polegający na popularyzacji tradycji romskich wśród polskich rówieśników, znajduje realizację w organizacji stałej ekspozycji kultury i tradycji romskich. Z bogato wyposażonej Sali Tradycji korzystają również studenci UWM-u. Praktykę pracy Integracyjnej Świetlicy Środowiskowej w Ostródzie zaprezentowała Iwona Bocińska, autorka referatu *Działalność Integracyjnej Świetlicy Środowiskowej a wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci romskich*. Eksponując trudną sytuację materialno-bytową społeczności romskiej w Ostródzie, referentka wskazała, że działania pomocowe pracownika oświaty wobec dzieci romskich muszą być zorientowane na minimalizację zaniedbań środowiskowych, na wyrównanie szans edukacyjnych dzieci romskich (przykładowo poprzez zapewnienie dzieciom zetatyzowanej bądź wolontariackiej pomocy w odrabianiu lekcji, w aranżowaniu przedsięwzięć warsztatowych, w podejmowaniu działań wzbudzających potrzeby poznawcze).

Romską perspektywę postrzegania działań edukacyjnych prezentowali członkowie Międzynarodowej Fundacji Romów: Brygida Bilicka, Wioletta Bardzińska i Piotr Bilicki. Podjęli oni i przedstawili temat *Dzieci romskie w polskiej rzeczywistości szkolnej*. Mówcy podkreślali ogromną rolę nauczycieli wspomagających i asystentów romskich w procesie edukacji i w kontakcie ze środowiskiem rodzinnym ucznia, ich pracy w przełamywaniu barier międzykulturowych przy jednoczesnym zachowaniu szacunku do inności.

W wypowiedziach referentów występujących w drugim panelu wyraźnie wybrzmiały frazy poświadczające, że wypracowywana oferta edukacyjna dla społeczności romskiej nie jest nakierowana na asymilację Romów w polskiej społeczności, a jedynie na dostosowanie nauki do ich możliwości kulturowych i językowych. Zagadnienie to powróciło w dyskusji na temat wysokiej frekwencyjności orzecznictwa o niepełnosprawności dzieci romskich oraz obecności uczniów romskich w ośrodkach społeczno-wychowawczych. W dyskusji podejmowano wątek trudności z rozpoznaniem różnic między brakiem kompetencji językowych dziecka romskiego a diagnozowaną często (zbyt często?) niepełnosprawnością. Zwrócono również uwagę na obowiązek dostosowania metod diagnostycznych do wzorca kulturowego badanej grupy (ryzyko błędu etnocentryzmu). W dyskusji na temat perspektyw edukacyjnych dzieci romskich nie zabrakło uwag o pułapkach dyskursu równościowego (quasi-równościowego?). Świadectwem niebezpiecznych retorycznych i intelektualnych uproszczeń jest dyskryminacyjne, bo zbyt wąskie, profilowanie ofert edukacyjno-zawodowych dla Romów (projektuje się ich przyszłość co najwyżej w obszarze prac budowlanych). Na marginesie dyskusji o polityce pamięci historycznej podniesiono również problem stosunku Romów do własnej historii. Pytano o sposoby narratywizacji romskiej przeszłości na przykład w zakresie pamięci o eksterminacji tej grupy etnicznej w czasach nazistowskich.

Trzeci panel, zatytułowany „Współczesne wyzwania polityki edukacyjnej wobec mniejszości romskiej”, zgromadził prelegentów rekrutujących się z organizacji rządowych i pozarządowych oraz reprezentantów świata

nauki. Stanisław Stankiewicz z Centralnej Rady Romów w Polsce poszerzył prowadzoną dyskusję o perspektywę europejską. Zaznaczył, że nowoczesna Europa na początku XXI wieku musi wypracować nowy program polityki wobec Romów, a społeczność romska musi wziąć aktywny udział w tworzeniu tego nowego pejzażu wzajemnych relacji. O aktywność grup mniejszościowych apelowali poseł Miron Sycz – przewodniczący Sejmowej Komisji ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wiktor Marek Leyk – pełnomocnik marszałka województwa warmińsko-mazurskiego ds. mniejszości narodowych i etnicznych, oraz Władysław Mańkut – przewodniczący Komisji ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmiku Warmińsko-Mazurskiego. Prelegenci wysunęli tezę, że ogromne subwencje dla organizacji mniejszościowych uruchamiane przez państwo pozostaną martwe, o ile nie będzie im towarzyszyć aktywność ze strony samych zainteresowanych. Stąd tak potężna rola edukacji grup mniejszościowych oraz obowiązków wykształcenia przez nie własnej inteligencji – aktywnej w sferze publicznej, uczestniczącej w tworzeniu prawa, aspirującej do zgłaszania projektów w imieniu grupy.

Profesor Andrzej Sakson, wieloletni dyrektor Instytutu Zachodniego w Poznaniu, autor fundamentalnej pracy na temat wielokulturowego pejzażu Warmii i Mazur w świecie pojałtańskim *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945–1997*, zaznaczył, że stosunek do Inności jest wskaźnikiem demokratyzacji społeczeństwa i miernikiem postaw obywatelskich i praworządnych. Mówił także o ewolucji stereotypu Roma w wojennych realiach Olsztyna oraz podkreślał, jak współcześnie bardzo jest ważne wypromowanie własnych elit przez społeczność romską.

Projekt „Współczesne wyzwania polityki wobec romskiej mniejszości etnicznej – edukacja, dyskryminacja, wykluczenie społeczne” jest kontynuacją realizowanego przez Forum Dialogu Publicznego projektu „Polityka wobec mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce na tle rozwiązań europejskich”. Majowe seminarium bez wątpienia przyczyniło się do uwytknienia wagi i kontekstu obecności mniejszości romskiej w województwie warmińsko-mazurskim. Miało też możliwość przyczynić się wypracowania jak najlepszych standardów polityki instytucji publicznych i samorządowych wobec Romów i poprawy ich sytuacji społeczno-bytowej i socjalno-edukacyjnej.